

Marjan Hočevar

Drago Kos: Praktična sociologija za načrtovalce in urejevalce prostora.
Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, zbirka Teorija in praksa, 2002
168 strani (ISBN 961-235092-2), 3.255 SIT

Uporabnost akademske sociologije v »praktične namene« se običajno ustavi na sorazmerno abstraktni ravni pojasnjevanja ali oceni določenega družbenega pojava, procesa, konflikta ipd. Uporabniki (naročniki) celo rezultate empiričnih socioloških raziskovanj pogosto razumejo bodisi kot nekakšno elaborirano ugotavljanje že znanega bodisi kot pričakovano legitimizacijo posamičnega (naročnikovega) delovanja. Tipičen primer takšnega ravnanja je prav formalni sistem prostorskega urejanja in načrtovanja. Izraba, npr. analiz agregiranih podatkov, je največkrat omejena na enostavne predstavitve frekvenčnih porazdelitev in je obratnosorazmerna tako s količino dela, ki ga raziskovalec vloži v raziskavo kot s samim potencialom raziskovalnega gradiva. Krivdo za kronično pomanjkanje prenosa akademskega znanja v prostorsko-načrtovalsko prakso kot tudi medsebojno povezovanje različnih ravni in tipov strokovnosti pa nosijo vse »vpletene strani«, tudi sociologi sami.

Avtor v uvodu sociološkega priročnika za načrtovalce in urejevalce prostora (samo)kritično – celo ironično – ugotavlja, da »sociologija zaradi svojega domnevnega hermetizma ne uspe navezati produktivnega dialoga niti z najbolj komplementarnimi strokovnimi disciplinami in lahko zato t.i. interdisciplinarnost mirno uvrstimo med najpogostejše izrečene puhlice« (str. 6). Stanje, ko nihče v formalnem sistemu prostorskega urejanja in načrtovanja ne zanika ključni pomen sociologije, hkrati pa večji del teh akterjev ne ve, kaj bi s sociologijo v resnici počeli, se bo morda spremenilo prav s knjigo Draga Kosa. Velja pa tudi obratno: sociologi bodo morali, če bodo hoteli prodreti globlje v formalni sistem prostorskega načrtovanja in imeti vpliv ne le na interpretiranje pojavov v prostoru, temveč tudi na delovanje v prostoru, »začeti oddajati v spektru frekvenc«, ki jih slišijo tradicionalne prostorske stroke.

Knjiga, napisana kot priročnik za nesociologe, deloma pa tudi kot prostorsko-sociološki manifest, je razdeljena na dva logična dela: kontekstualni in akcijski. V prvem delu avtor pojasnjuje, zakaj je smiselno prilagojena sociološka teoretska podlaga v zvezi s prostorsko problematiko potrebna, in kako jo je mogoče prevajati v praktično načrtovalsko govorico. Izpostavi nujnost, da stroke s tehnično-inženirskimi koreninami sprejmejo in pri svojem delovanju upoštevajo temeljno zamisel o družbeni konstrukciji prostora. Problemi v prostoru so vedno družbeni, redko ali celo izjemoma obstajajo prostorski problemi *per se*. Poleg tega je družbena kompleksnost na prehodu v postmoderno (in globalizirano) družbo vedno večja, kar močno zastruje raznovrstna vprašanja glede legitimnosti posegov v prostor. Zaradi nujnega zoževanja formalnih procedur je urejanje prostora velikokrat zelo neživljenjsko, zato težko zadovolji različne interese, zlasti vedno bolj individualizirane potrebe po prostoru in v prostoru. Iskati je torej potrebno nekakšen *modus vivendi* med integrativnimi in diferenciacijskimi načeli pri prostorskem urejanju oziroma načrtovanju. Delo sociologov je, med drugim, strukturiranje problemov v prostoru, kar nujno pomeni selekcioniranje ali določanje problemskih prioritet v konkretnem (npr. lokalnem) družbenem okolju.

Drugi, akcijski del knjige je priročniški v pravem pomenu besede. V uvodnem delu drugega poglavja avtor ugotavlja, da se sociologija lahko uspešno vključuje v sistem urejanja in načrtovanja prostora le tedaj, ko ključni akterji uvidijo nujnost oziroma praktično uporabnost socioloških analitskih postopkov in ko nastanejo ustrezne razmere za ustvarjalno presojo že izdelanih modelov družbenih učinkov prostorskih projektov (str. 57).

Če bodo v prvem delu bralci – nesociologi, ki jim je knjiga v prvi vrsti namenjena vsaj nekoliko upravičeno protestirali, češ da gre še za eno v nizu socioloških nepraktičnosti, bodo v

drugem delu našli prikaze praktičnih pristopov oziroma postopkov k prostorski problematiki. Avtor sociološke (in širše družboslovne) pristope razdeli na štiri dele: na presojo družbenih vplivov, na analizo politik, na raziskovanje javnega mnenja in na napovedovanje novih razvojnih smernic. Na koncu drugega dela je še prikaz primera kvalitativne obravnave iskanja lokacije za atomsko skladišče.

Pri shematskem prikazu Presoje družbenih vplivov (PDV) in raziskovalnem poteku tega pristopa avtor izpostavi (skupaj s problemi izvajanja PDV-ja), da gre za enega osnovnih poizkusov sistematične uporabe družboslovnih metod pri posegih v prostor. Ob tem opozori, da so v razmerah izrazite družbene dinamike, velike stopnje nepredvidljivosti in težavni dolgoročni načrtljivosti, bolj primerni specifično osredotočeni in ne vseobsežni PDV-ji.

Naraščajoče pomemben pristop je Analiza politik, kjer gre za ugotavljanje dveh načrtovalskih operacij: legitimacijske vloge že sprejetih (političnih) odločitev in ocene njene postopne kot tudi ciljne izvedljivosti. Ta pristop je mogoče aplicirati v okoljih, kjer so zagotovljene razmere za (racionalno) uveljavljanje različnih prostorskih politik in vizij. Pogoja za izvedbo analize politik je minimalna preglednost odnosov med temeljnimi nosilci političnega odločanja in javnostjo. Neizpolnjenost tega pogoja je bil razlog, da v Sloveniji do sedaj ni bilo veliko »resnih« analiz politik.

Raziskovanje javnega mnenja je, kot ugotavlja avtor, sicer najbolj rutiniziran in tudi najbolj znan pristop, pri katerem pa raziskovalci še vedno naletijo na stereotipne očitke o neuporabnosti ali celo o neverodostojnosti rezultatov ter interpretacij. Ob takšnih očitkih se pogosto postavljajo vprašanja, če javnost sploh lahko kompetentno in verodostojno razpravlja (in izraža stališča) o kompleksnih prostorskih in okoljskih temah? Avtor opozarja, da je odgovornost izvajalcev javnomnenjskih raziskav pri zelo specialiranih prostorskih temah velika, zato so verodostojnost zasnove vprašalnika, vzorčenje, način izvedbe in prikaz rezultatov lahko resnično vprašljiva, če niso dobro pretehtana. Procesi postmoderne fragmentacije družbe nujno vplivajo na snovanje bolj diferenciranih in komunikacijsko podprtih postopkov pri izvajanju javnomnenjskih raziskav s prostorsko problematiko.

Zadnji pristop, ki ga avtor obravnava je Napovedovanje novih razvojnih smernic. Takoj na začetku izpostavi ugotovitev, da v postmodernih družbah ekonomske predikcije kazalci razvoja nimajo več tako velikega pojasnjevalnega potenciala, saj je neposredna soodvisnost med ekonomskim in družbenim razvojem vse manjša. To trditev podkrepi z izhodišči Ronalda Ingleharta (1995) o postmodernem vrednostnem preskoku, kjer se med drugim zgodi premik od vrednot pomanjkanja k vrednotam varnosti, zmanjšuje se legitimnost birokratskih avtoritet obenem pa se povečuje pomen »svobodnosti in čustvenosti« pri posameznikih. Ti premiki odločilno vplivajo na vrednotenje prostora in okolja. V tem kontekstu je smiselna t.i. scenarijska podlaga prostorskega načrtovanja. Takšen pristop je srednja pot med determinističnimi (vneprejšnjimi) in inkrementalističnimi (postopnimi) načini ugotavljanja prostorskih trendov. V hiperkompleksnih družbenih razmerah, ko ob množici posameznih dreves gozd ni več viden, je smiselnost te metode na dlani.

Avtor na kratko predstavi tri različice sociološko zasnovanih scenarijev slovenskega prostorskega razvoja: tradicionalističnega, modernističnega in postmodernističnega. Prvi tip scenarija temelji na nostalgicnih in romantično-naivnih predpostavkah o ponovnem vzpostavljanju harmoničnosti med naravo in grajenim prostorom. Pri drugem tipu scenarija je prevladujoča funkcionalistična ideja o »koncu zgodovine«, kjer je potrebno zagotoviti le dobre prostorske regulacijske mehanizme, ki bi bili standardizirani in bi veljali v vseh družbeno-prostorskih situacijah. Vodilni motiv tretjega tipa scenarija je utopija »trajnostnega razvoja«. V razmerah padajoče prepričljivosti formalne državne avtoritete bi bil tak scenarij neerelističen, če hkrati ne bi prihajalo do spoznanja, da trajnostne prostorske in okoljske ureditve zelo izboljšujejo kakovost življenja. V tem kontekstu je postmoderni scenarij sorazmerno bolj prepričljiv in verjeten od ostalih dveh, čeprav se tudi ta seveda ne more v popolnosti uresničiti.

Drago Kos je s tem priročnikom nedvomno pokazal, da je dialog med (prostorskimi) sociologi in strokami s tehnično-inženirskimi koreninami mogoč ter nujen. Nedvomno gre za pionirsko sociološko refleksijo o praktičnem lotevanju problemov v odnosu med fizično prostorskostjo in družbeno konstrukcijo prostorskih realnosti. Morda ni odveč opazka, da je delo s takšno vsebino novost ali vsaj izjemna redkost v svetovnem merilu, zato ne bi bilo odveč razmisliti o angleškem prevodu. Običajno se sicer tematika o uporabnosti sociologije v prostorski praksi zvede na eno od poglavij urbano-socioloških učbenikov ali zbornikov. Očitno je, da se v svetu priznana tradicija inovativnosti slovenske prostorske sociologije nadaljuje.

Valentina Hlebec

Vid Pogačnik: Lestvica osebnih vrednot. Ljubljana: Center za psihodiagnostična sredstva, 2002
79 strani (ISBN 961-6068-32-6), 8.572 SIT

Avtor Vid Pogačnik predstavlja novo, dopolnjeno verzijo merskega instrumenta, ki ga imenuje Lestvica osebnih vrednot (v nadaljevanju LOV). Prvi verziji merske lestvice (izdani leta 1987 pri Centru za psihodiagnostična sredstva), imenovani Lestvica individualnih vrednot (v nadaljevanju LV), sta dodani dve trditvi, ki se nanašata na hobije/prosti čas in šport. Priročnik je del testnega kompleta, ki ga sestavljajo lestvica osebnih vrednot (list A4 z navodilom na eni strani in lestvico na drugi), nomogram za vrednotenje testnih storitev in grafičnega prikaza ter priročnik, ki mu je dodana disketa z Excelovo datoteko za arhiviranje in vrednotenje rezultatov in predstavitev v PowerPointu. Priročnik je namenjen univerzitetnim diplomiranim psihologom.

Predstavitev novega merskega instrumenta avtor začne z opisom namena merskega instrumenta. Obravnavana merska lestvica je psihodiagnostični pripomoček, ki omogoča hiter (gre za mersko lestvico s samo štiriindvajsetimi trditvami) opis motivacijske strukture mladostnikov in odraslih. V drugem poglavju se avtor posveti opredelitvi vrednot. Splošno opredelitev («vrednote so pojmi o temeljnih kategorijah zaželenega», str. 9) poglobi z navezavo na motive («vrednote so kognitivne reprezentacije motivov»). V hierarhiji ciljev vrednotam priredi najvišje mesto – to so motivacijski cilji najvišjega hierarhičnega reda – in jih opredeli tudi glede na središčno mesto v t.i. »čebuli vrednot« (vrednote – prepričanja – stališča in vedenja). Za posameznika so temeljne kategorije zaželenega osebne vrednote, in teh je toliko, kot je temeljnih bioloških in socialnih motivov. Vrednote tako služijo kot najsplošnejši cilji motivacije, so standardi, po katerih presojamo socialne situacije, načrtujemo svoje življenje, rešujemo konflikte, in jih uporabljamo tudi kot konceptualna orodja za vzdrževanje samopodobe. Hierarhija vrednot se kaže kot osebna prioriteta ali razvojno sosledje posameznika, nikakor pa, kot poudarja avtor, ne moremo govoriti o absolutni hierarhiji vrednot, ki bi veljala za družbo v celoti. Prostor osebnih vrednot je empirično definiran z dvema bipolarnima strukturnima dimenzijama (dionizično-apolonično in eksistenčno-izpolnitveno), ki se skladata z Muskovo klasifikacijo vrednot. Pri opisu empiričnega strukturnega modela avtor ne pove ničesar o statistični metodi, s katero je strukturni model ocenjen. Ker gre za ključno sestavino merskega instrumenta in osnovo za interpretacijo individualnih rezultatov, bi bil opis analitičnih postopkov zaželen sestavina tovrstne publikacije, saj le ta omogoča preverljivost in ponovljivost raziskovalnih rezultatov.

V tretjem poglavju avtor svojo lestvico razvojno umesti in jo primerja z drugimi podobnimi merskimi instrumenti. Primerja jo tudi z lestvico (LV), iz katere je nastala. Poleg tega, da je avtor v lestvico dodal dve spremenljivki, je tudi nekatere stare spremenljivke na novo ubesedil. Poleg tega je spremenil tudi merski postopek. Namesto rangiranja je uporabil metodo prisilne distribucije v sedem kategorij (1 - 2 - 4 - 10 - 4 - 2 - 1). Anketiranec izbere najpomembnejšo in najmanj